

Esquemes i resums d'història d'Espanya

Alguns aspectes de l'època de Franco

AUTARQUIA I RACIONAMENT A LA POSTGUERRA

Si fos possible definir la situació econòmica de la postguerra espanyola, en tres paraules, aquestes serien: fam, autarquia i racionament.

És calcula que en els següents cinc anys després de la guerra es varen produir 200.000 morts per damunt de la taxa de mortalitat de la preguerra (**Stanley G. Payne, *El régimen de Franco*, pag. 267, Alianza Editorial, 1987**)

Fou un període marcat per la manca de recursos, fins i tot els més necessaris. La caiguda de la producció agrícola i la manca d'aliments foren dues de les conseqüències de la Guerra Civil, i en els anys immediatament posteriors a aquesta, tampoc no podia venir gaire ajut d'una Europa immersa en la II Guerra Mundial. Varen tenir lloc llargs períodes de sequera (la famosa *pertinaz sequía*). Només algunes importacions de blat argentí significaren un alleujament. L'aïllament espanyol no va permetre una modernització i tecnificació del camp. Per a evitar la fam, l'estat va imposar un dràstic racionament dels aliments disponibles.

L'estat franquista fou va dur una política intervencionista en el camp econòmic; de fet, l'intervencionisme i el control estatals varen perdurar fins a l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea l'any 1986.

Avui, però ens centrarem en l'aspecte agrícola. Els productors estaven obligats a vendre la totalitat de la seva producció a l'estat, que disposava de nombrosos organismes per aquesta finalitat, com el *Servicio Nacional del Trigo*; els preus, tant de compra com de venda, els imposava el propi estat.

Això, però obligava moltes vegades a l'agricultor, amb risc de ser penalitzat, a amagar alguna part de la collita per abastir la seva pròpia família, però també es va donar l'aparició d'un "mercat negre" on es podien adquirir productes fora del circuit legal, a vegades a un preu molt superior al del mercat legal; els gran beneficiats pel "mercat negre" foren aquells que podien disposar de més excedents.

En principi per famílies, però després de manera individual, que permetia un major control, els espanyols obtenien una cartilla de racionament amb cupons que eren tallats en adquirir el producte a la botiga; hi havia una cartilla per a carn i l'altra per a la resta d'aliments; El 1943, el nombre de persones que disposaven de cartilla era de 27.071.978, i els cupons disponibles variaven en funció del sexe i l'edat. També hi havia una tarja de fumadors, reservada als homes. Les cartilles de racionament varen desaparèixer el maig del 1952.

El somni econòmic del poder i del partit únic Falange, era l'autarquia, és a dir, l'autoassortiment de tots els productes, somni impossible que feia de la necessitat virtut, però que també tendia a agreujar la situació. La política de construcció d'embassaments, una de les característiques del franquisme, responia a la necessitat de fer front a la sequera, però també a la d'impulsar l'energia hidroelèctrica. Durant els anys en que durà la guerra mundial, fou especialment angoixosa la manca de petroli. Per una qüestió de prestigi, es va mantenir el valor de la pesseta artificialment alt, fet que encara dificultava més les possibles exportacions. La renda per càpita de la preguerra no es va recuperar fins el 1951.

A canvi es va desenvolupar el sistema de seguretat social, creat el 1908 durant el govern Maura. Es varen concedir subsidis a les famílies més nombroses i necessitades, aproximadament a un 10 per

cent de la població i es va crear, l'any 1942, l'Assegurança Obligatòria d'Enfermetat.

Amb la fi de l'aïllament espanyol, els anys 50, la situació va millorar i l'estat espanyol va rebre ajuda exterior; no obstant, continuaren els desequilibris econòmics, i l'any 1957 Franco donà senyals d'abandonar la idea autàrquica amb l'entrada dels polítics i ministres que després serien anomenats "tecnòcrates" en el seu govern.

El Pla d'Estabilització de 1959 posà fi a l'autarquia i establí les bases del creixement econòmic dels anys 60, un període inusual de prosperitat de 12 anys de durada.

La crisi actual ha fet enyorar a molts un suposat llarg passat d'abundor, però el cert és que aquests són períodes escassos en l'economia espanyola: a la prosperitat dels 60 (iniciada amb 10 anys de retard respecte a una Europa ràpidament recuperada de la II Guerra Mundial), va seguir la crisi de l'energia dels 70, i la crisi industrial que culminà amb la reestructuració dels 80. A finals dels anys 70, l'atur i la inflació a Espanya estaven al voltant del 25 per cent. Amb l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea s'inicià un període de creixement estroncat el 1993, i que perdurà fins a inicis del segle XXI: després va venir el que tots ja coneixem, un creixement mai vist, seguit d'una gravíssima crisi.

*"Amb la cartilla de racionament, es pogueren retirar pel mes d'abril de 1943, aquestes partides: un quart de litre d'oli, 100 grams de carn, dues racions de sucre (una de 250 grams i l'altra de 300), com també 100 grams de cafè. El 8 d'abril el governador havia prohibit sacrificar bestiar, encara que el 20, amb motiu de la Pasqua permeté matar 153 anyells. Per poder pal.liar les necessitats més urgents i evitar la fam, des de l'ajuntament es facilitaven d'un a cinc quilos de mongetes blanques a les famílies necessitades que ho sol.licitaven." Antoni TUGORES, **La Guerra Civil a Manacor** (2006), pàg. 276*

LA PERSECUCIÓ DEL CATALÀ A LA POSTGUERRA

Imatge: Visita de Franco a Reus, l'any 1940. Autor: Joan Barceló. Propietari actual: Pere Joan Barceló. Procedència: [Wikimedia Commons](#)

"(...)El comandante del Puesto de la Guardia Civil de Manlleu me notifica, en el 4 del actual, lo que sigue: Con ocasión de hallarse prestando servicio de vigilancia e investigación por la demarcación de este Puesto, (...) a las 11, horas de ayer, tuvo ocasión de observar como el Sr. Cura Párroco de de Santa María de Corcó, Don Juan Canudas Clotet, mientras otro sacerdote celebraba la Santa Misa, a pesar de hallarse prohibido y haber sido amonestado por el Sr. Obispo de la Diócesis y Jefe de Falange Española Local, se permitió rezar el santo rosario y predicar en la Iglesia en idioma catalán.

*Como quiera que el que relata considera esto una desobediencia a las órdenes dictadas por nuestro Glorioso Caudillo que tiende a entorpecer la buena marcha de nuestra querida patria, he denunciado el hecho al Sr. Comandante Militar de la plaza de Vich, a los efectos que en justicia considere procedentes." El governador Civil envia un ofici al bisbe de Vic, 20 de setembre de 1939. Extret del llibre de Josep Solé i Sabaté i de Joan Villarrora, **Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes. 1936-1939.***

Un exemple entre molts.

HENDAIA I LA POSICIÓ D'ESPANYA A LA II GERRA MUNDIAL

No dubten els historiadors de la preferència de Franco per l'Alemanya hitleriana en la II Guerra Mundial, al capdavant el dictador devia bona part de la seva victòria a aquella, com no poques vegades Hitler s'encarregà de recordar-ho exigint el pagament del deute de guerra (vegeu Preston, *Franco*, pags. 470, 483).

Però és verés que Franco no es va comprometre mai obertament a entrar en guerra al costat del Tercer Reich, fora de l'enviament de la *División Azul* a Rússia, per ajudar les tropes alemanyes, i evolucionà des de la "no bel.ligerància" fins a la neutralitat, fet que va permetre la supervivència del règim malgrat l'aïllament internacional posterior al gran conflicte bèl.lic.

Aquí es planteja un vell dilema: Franco no va entrar a la II Guerra Mundial al costat d'Alemanya per que no va voler o per que no va poder? Els defensors del dictador han lloat durant dècades la seva resistència a entrar en el conflicte mundial, però el dubte segueix obert, segons els historiadors.

Stanley G. Payne ens explica que, a finals de juliol de 1940, Hitler tenia interès en l'entrada espanyola en el conflicte, per assegurar-se el control de Gibraltar i eliminar la posició estratègica britànica en el Mediterrani i en l'Orient Mitjà (Stanley G. Payne, *El règimen de Franco*, pag. 285). El setembre, Ramon Serrano Suñer (1901-2003), germanòfil, cunyat i ministre de la Governació de Franco, va viatjar a Berlín, on se li recordà la necessitat de l'implicació directa espanyola en la guerra, suggerint fins i tot la cessió a Alemanya d'una de les Illes Canàries a canvi de l'expansió cap a sud de l'imperi colonial espanyol en el Marroc (Payne, *El règimen de Franco*, pàg. 286).

El 23 d'Octubre de 1940 va tenir lloc a Hendaia, ciutat del País Basc francès, la coneguda entrevista entre Franco i Hitler, acompanyats respectivament per Serrano Suñer, ja ministre d'Afers Exteriors y Joachim Ribbentrop, amb el mateix càrrec en el govern de Hitler.

Aquí la visió de l'historiador Preston difereix un tant de la de Payne en afirmar que Hitler no volia una entrada ràpida d'Espanya en la guerra, ja que tampoc creia que els espanyols poguessin aportar-li massa ajuda, tenint en compte l'estat de postració i fam en el país, i pensava que Mussolini ja li havia donat prou maldecaps amb les seves presses. (Preston, *Franco*, pags. 490-491).

Franco exigí per la seva participació en la guerra una ampliació dels dominis colonials espanyols a expenses del Marroc francès i d'Algèria.

És clar que la proposta no va convèncer el dictador nazi, no veia la utilitat de fer aquestes concessions, i més qual el règim francès de Vichy era el seu aliat.

La major part de documents sobre aquesta entrevista s'han perdut, i els historiadors es plantegen els següents dubtes:

- 1) O bé Franco desitjava entrar en guerra al costat d'Alemanya esperant beneficiar-se d'una victòria alemanya que en aquell moment es veia com a segura.
- 2) O bé va plantejar una colla d'exigències inassumibles, a fi de poder excusar-se de la seva participació directa.
- 3) O bé una mescla de les hipòtesis anteriors.

BIBLIOGRAFIA CITADA:

Paul PRESTON, *Franco*, Grijalbo, 1994.

Stanley G, PAYNE, *El régimen de Franco*, Alianza Editorial, 1987

LLISTES PER L'HOLOCAUST

Durant dècades s'ha sostingut la visió d'un règim franquista intentant salvar jueus que fugien de l'extermini en la Europa de la II Guerra Mundial. És cert que molts fugitius varen poder passar els Pirineus camí cap a Portugal i d'allà fugir cap a Amèrica. També consta que diversos diplomàtics espanyols, pel seu compte i risc, salvaren moltes vides -dins de les seves limitades possibilitats- facilitant passaports espanyols a persones que intentaven fugir de l'Holocaust.

Però un demolidor estudi signat per Jacobo Israel Garzón, publicat a la revista "Raíces" i del que donava compte i feia un resum un article en el diari "El País" del dia 20 de juny de 2010, titolat "[La lista de Franco para el Holocausto](#)", posava de manifest un fet gravíssim: a l'Espanya franquista es varen confeccionar llistes de ciutadans d'origen jueu, amb el seu nom, filiació política, mitjans de vida, etc, i possiblement aquesta llista fou lliurada a Himmler.

Malgrat que després de la II Guerra Mundial es va intentar destruir tots els indicis de col.laboració amb els nazis, ha sobreviscut almenys una circular del dia 13 de maig de 1941, provinent de la Direcció General de Seguretat i enviada a tots els governadors civils amb l'ordre de confeccionar informes "*sobre los israelitas nacionales y extranjeros afincados en esta provincia*". La circular qualifica l'acció d' "urgent".

S'hauria aplicat aquesta llista si el nazisme hagués triomfat a Europa? Hi ha pocs dubtes: l'extermini dels jueus d'Europa fou la gran obsessió de Hitler i els seus, i per això no s'estalviaren recursos, cercant ciutadans jueus o d'origen jueu fins al darrer llogaret (pensem en els terribles exterminis d'Ucraïna) o en la més petita illa del Canal de la Mànega o de Grècia. Els trasllats es varen fer fins els darers moments, els trens d'extermini no varen deixar de circular, fins i tot a expenses de l'esforç bèl.líc. La decissió de l'anomenada "solució final" es va prendre el gener de 1942, després dels trasllats massius de població i de l'establiment de guetos.

S'ha de dir que les autoritats dels països aliats dels nazisme o ocupats -amb honroses excepcions- varen col.laborar. A Hongria, per citar un exemple, el govern dels regent almirall Horthy, pel altra part amic de l'Alemanya nazi, va resistir-se a lliurar els jueus hongaresos fins el 1944, en que els nazis promoguren un cop d'estat per substituir el mandatari i posar un govern més d'acord amb les seves criminals intencions: els jueus hongaresos varen ser exterminats el darrer any de guerra.

No es coneixen esforços importants per part dels països aliats per salvar jueus: encara avui és una incògnita, per exemple, perquè no es varen bombardejar les línies de ferrocarril quan ja estava a l'abast d'aquells. Alguns intents de fuga d'Europa varen ser boicotejats: recorden només un exemple: el vaixell Struma, amb 769 jueus que fugien de Romania i volien dirigir-se a Palestina, fou abandonat a la deriva en el mar Negre sense permetre-li passar els estrets, per ordre de les autoritats britàniques i turques; el 24 de gener de 1942, possiblement per una errada, fou torpedinat i enfonsat pels soviètics, registrant-se només un supervivent, un jove de 19 anys. (Vegeu Saul Friedländer, *El tercer Reich y los judíos. Los años del exterminio*, pàgs. 443-44, Galaxia Gutenberg, 2009).

En general, les persones que s'arriscaren per salvar jueus o altres perseguits, ho varen fer a títol individual -amb l'honrosa excepció del poble danès, que bastí un complex pla per traslladar els seus jueus a Suècia- i entre aquells hi contem alguns espanyols, principalment diplomàtics: [Sebastián Romero Radigales](#), cònsol a Atenes salvà alguns centenars dels 45.000 sefardites de

Salònica; [Eduardo Propper](#), cònsol a Burdeos, va estendre 30.000 visats per travessar la frontera; [Julio Palencia](#); [Angel Sanz Briz](#), anomenat "L'Àngel de Budapest", va salvar 5.200 jueus; [Carmen Schrader](#) i el seu marit José Ruíz Santaella, amagaren jueus dins l'Alemanya nazi, [Bernardo Rolland de Mota](#), cònsol a París, i altres.

Adenda: No volem deixar de recordar aquí els exiliats espanyols morts als camps d'extermini nazi, abandonats a la seva sort per govern espanyol. Es calcula que moriren allà entre 4.000 i 5.000 espanyols, principalment a Mauthausen-Gusen. Avui encara viu algun d'ells, com Neus Català, nascuda el 1915. Montserrat Roig va estudiar els deportats catalans en el seu llibre "Els Catalans als camps nazis".

Article "La lista de franco para el Holocausto" a:
http://elpais.com/diario/2010/06/20/domingo/1277005953_850215.html

EL PLA D'ESTABILITZACIÓ DE 1959

L'anomenat Pla d'Estabilització aprovat pel govern espanyol el 21 de juliol de 1959 constitueix una fita important en la història de l'economia espanyola, un punt d'inflexió, el que va de l'autarquia al desenvolupament econòmic característic dels anys 60, el *desarrollismo*.

No va ser senzill per Franco acceptar aquest pla que obria -amb molta mesura- l'economia espanyola a l'exterior; deixar de banda l'autarquia podia significar la influència estrangera no tans sols en l'economia sino potser en la política.

Però a finals de la dècada dels 50, Espanya era un dels països més pobres d'Europa, i l'estat estava a punt de fer fallida amb els següents greus problemes: El cost de la vida augmenta un 15 % l'any 1956 i la solució aplicada, pujar els salaris, va fer que aquest cost augmentés; El deute públic era molt elevat; El dèficit comercial era molt important, i s'estava esgotant la reserva de divises necessàries per comprar productes bàsics, com ara el petroli.

El 1957, i sota els auspicis de l'almirall Luís Carrero Blanco, home de confiança de Franco són apartat dels govern -fins a cert punt- els polítics més vinculats a la ideologia falangista i es col.loquen en els seu lloc els que més endavant seran coneguts com a "tecnòcrates", és a dir tècnics experts en les seves matèries en una administració que propugnaria el desenvolupament econòmic però no polític. Alguns d'aquests noms són: Alberto Ullastres, Mariano Navarro Rubio i Laureano López Rodó. Als tecnòcrates se'ls adjudicava també una vinculació a l'*Opus Dei*.

Entre d'altres mesures, es va fixar la paritat de la pesseta, el valor de la qual es mantenia artificialment alt, en 42 pessetes/dòlar. Es va eliminar la possibilitat existent fins aquell moment, d'obtenir un crèdit només amb la garantia del deute públic. Es varen elevar els tipus d'interès. Es va reduir la despesa pública.

Però per estabilitzar la situació econòmica, convenia redactar un pla més ambiciós, i aquest només podia passar per estimular el creixement fomentant la inversió i també els intercanvis amb l'estranger, abandonant definitivament la política autàrquica. Aquest pla fou el que seria anomenat *Plan de Estabilización*, que marca la fi de la dècada.

Alguns dels seus punts més destacats foren:

La pesseta es devaluada de nou, passat a 60 ptes/dòlar, més d'acord amb el real valor de la moneda. Es varen tornar a pujar els tipus d'interès. Es va limitar el crèdit bancari. Es varen congelar els salaris. Es va fomentar la inversió estrangera, permetent l'entrada de capital d'altres estats en

empreses espanyoles. Es va dur a terme una reforma fiscal que va permetre augmentar la recaptació.

Els resultats immediats podien semblar contraproductius per aquells que els van patir, en minvar la producció, congelar els salaris i per tant disminuir el consum, però a la llarga posaren les bases del gran creixement dels anys 60, amb 10 anys de retard respecte a una Europa que havia patit la II Guerra Mundial. La inflació es va reduir i la balança comercial va tenir superàvit. Ben aviat començaria el que després seria el "boom" turístic i el de la construcció.

Els anys 60, i fins al 1973 en que s'inicià una profunda crisi, són recordats com els del gran creixement, i així va ser, però no van solucionar a llarg termini la fragilitat de l'economia espanyola, molt basada en el turisme i la construcció i necessitada d'importar tecnologia i pagar per ella. És cert que aquella dècada va significar un gran creixement industrial, però poques dècades després va venir la deslocalització.

EL CREIXEMENT ECONÒMIC DELS ANYS 60

El Pla d'Estabilització de 1959 fou el punt de partida d'una de les etapes de major creixement econòmic espanyol i de la seva industrialització, fins aquell moment limitada, una etapa que va del 1960 al 1974; això va ser possible, pels canvis en la política econòmica seguida pel govern espanyol, però especialment per una colla de factors que van confluïr en aquell moment:

-Un gran creixement econòmic a nivell internacional, que donà lloc a una etapa de prosperitat i notables canvis socials a Europa i Amèrica.

-La recuperació econòmica europea havia estat ràpida després de la II Guerra Mundial. Hi havia un alt nivell d'ocupació en els països més desenvolupats i els seus habitants es beneficiaven de les polítiques keynesianes i de la introducció de l'Estat del Benestar. S'introduïren les vacances pagades, fet que va permetre el desenvolupament del turisme a països com Espanya.

-Espanya era un país atractiu per a les empreses estrangeres, pels seus salaris baixos, la falta de llibertats sindicals i l'existència d'una gran massa de la població disposada a treballar per aquells sous i moltes hores. La instal·lació de grans empreses forànies va atreure una molt important immigració del camp a la ciutat, especialment cap a les zones industrialitzades (Catalunya, Madrid, País Basc) i a les turístiques.

-La necessitat de mà d'obra a Europa va impulsar la emigració espanyola a diversos països europeus. Les seves remeses dels emigrants, així com les que aportaven els turistes, foren molt necessàries per al desenvolupament espanyol, permetent equilibrar la balança de pagaments i les importacions de petroli i béns d'equipament.

-El creixement de la renda per càpita al llarg dels 60 impulsà l'inici de la societat de consum al país.

-La disponibilitat de mà d'obra va impulsar la construcció, molt especialment a les zones turístiques.

Aquest model va tenir, no obstant, inconvenients que es manifestarien al llarg del temps: excessiva dependència del capital i la tecnologia estrangers, mà d'obra poc qualificada, empreses per una part, molt grans, però febles davant les crisis, com les de l'automòbil; en canvi en altres àrees, com el tèxtil, moltes empreses petites amb insuficient desenvolupament tecnològic o poc capitalitzades; mà d'obra poc qualificada, així mateix vulnerable en els moments difícils.

No obstant la liberalització, l'estat va conservar el control sobre l'economia fins a l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea, i continuà existint l'Institut Nacional d'Indústria (INI).

Al final d'aquesta etapa, la renda per càpita espanyola era al voltant d'un 80 per cent de la mitja dels

països de l'Europa occidental.

Aquests canvis econòmics no van anar acompanyats d'una liberalització política, si bé es domaren alguns símptomes de major obertura, com la "Llei de Premsa" de Fraga Iribarne. No obstant, aquesta aparent tolerància era desmentida per la repressió que el Règim va continuar exercint.

Personatges claus d'aquest període foren Mariano Navarro Rubio (1913-2001), ministre d'Hisenda de 1957 a 1965 i governador del Banc d'Espanya de 1965 a 1970. Fou el principal impulsor del Pla d'Estabilització; Laureano López Rodó (1920-2000), home de confiança de l'almirall Carrero Blanco, al seu torn home de confiança de Franco, fou nomenat el 1962, comisari de la nova *Comissaria del Plan de Desarrollo*, responsable dels anomenats *Planes de Desarrollo*. Alberto Ullastres (1914-2001), ministre de comerç de 1957 a 1965 i després embaixador davant les Comunitats Europees, malgrat que Espanya no podia entrar a la CEE pel seu règim, va obtenir uns acords comercial preferencials.

Aquests polítics i d'altres, notables experts econòmics, varen rebre el nom de "tecnòcrates"; molts d'ells estaven vinculats a l'Opus Dei. La nova política econòmica va néixer i es va desenvolupar sota la supervisió del Fons Monetari Internacional.

Per bona part de la població espanyola, que sortia d'una llarga postguerra i d'una situació de fam i atur estructural, els canvis econòmics varen ser rebuts com una benedicció, i després recordats com una edat daurada. De tota manera el creixement espanyol va anar amb retard respecte al dels països més desenvolupats d'Europa, i fou similar al dels mediterranis.

En canvi social i de idees, va ser molt més lent, malgrat que alguns han volgut veure els anys 60 espanyols com un moment de gran liberalització de costums; però això és cert només en una petita part, la resta és llegenda...

L'OPOSICIÓ AL FRANQUISME

Després de la Guerra Civil, l'oposició a la dictadura franquista va tenir bàsicament dos focus: l'exili i la resistència interior, armada (maquis) o no.

A l'exili van continuar treballant, dins de les seves magres possibilitats, les institucions republicanes, el govern espanyol, el de la Generalitat de Catalunya o el basc. Així mateix va passar amb els partits polítics, com el PSOE o el PCE malgrat que amb el temps foren objecte d'importants divisions internes.

El final de la II Guerra Mundial va despertar esperances en una propera restauració de la democràcia a Espanya, amb una intervenció dels aliats, i més quan el país va ésser sotmès a un bloqueig econòmic; el reconeixement progressiu del règim de Franco per part dels diversos països, va soterrar definitivament aquestes esperances.

L'oposició armada, en forma de guerrilles i sabotages, el conegut maquis va ser durament combatida pel règim; la manca de suport exterior i progressivament interior, el pas del temps, senzillament, va fer que aquesta forma de lluita anés desapareixent; el conegut Quico Sabater, abatut a Sant Celoni l'any 1960, no sense una forta resistència, i Ramon Vila "Caracremada", mort a Rajadell en una emboscada, han estat considerats com els darrers maquis.

La lluita clandestina dels partits era també molt arriscada, sotmesa a una forta persecució i repressió. Malgrat s'aconseguien importants mobilitzacions, importants tenint en compte la por que existia: conflictes laborals, com la vaga general de 1947 al País Basc; una vaga general al Manresa, el mateix any; la famosa vaga (pròpiament un boicot) d'usuaris de tranvia a Barcelona, l'any 1951 (que va tenir com origen una puja de 20 cèntims en el preu del bitllet), i que volia donar sortida a la

indignació popular per l'encariment de la vida; les vagues d'Astúries del 1958; les revoltes d'estudiants del anys 50 i 60; les vagues del 1962 a Astúries, País Basc i Catalunya...

Aquí podem plantejar, per al seu debat, dues incògnites: Hi havia realment una oposició social àmplia al franquisme o es tractava de moviments minoritaris o fins i tot -en el cas de les vagues- d'un descontentament més econòmic que no polític? No hi ha dubte que bona part de la societat estava en contra del franquisme, com també -pensar el contrari fore enganyar-se-, una altra part li donava suport, o almenys li era relativament indiferent la situació, i a més pesava el record de la Guerra Civil.

Per la seva part, Catalunya, el País Basc i Galícia, a part de la resistència política, iniciaren la lenta recuperació de l'ús de la seva llengua en la literatura i en l'àmbit cultural, i el de la seva història.

El 1958 sorgeix Euskadi Ta Askatasuna (que es pot traduir per "País Basc i llibertat") o ETA, com escisió del Partit Nacionalista Basc, i que volia combinar nacionalisme amb marxisme-leninisme; inicià una vilenta escalada, i el 1968 va portar a terme els seus primers atemptats mortals.

En realitat, el Partit Comunista d'Espanya va portar el pes de l'oposició a Franco; l'any 1956 havia abandonat definitivament l'esperança en una fi ràpida del franquisme, i definí el que anomenava "política de reconciliació nacional", en la que advocava per una lluita per la democràcia en combinació amb altres forces opositores.

Esment apart mereix l'oposició monàrquica duta a terme per l'exiliat Don Juan de Borbó i els seus seguidors. El 19 de març de 1945, l'hereu d'Alfons XIII signà l'anomenat "Manifest de Lausana", criticant el règim franquista i advocant per una monarquia democràtica.

El 1960 es crearen les Comissions Obreres, que preconitzaven la lluita sindical, i fins i tot la infiltració en el sindicat oficial, vertical; no obstant néixer com un grup vinculat al PCE, volia agrupar tota mena de persones o grups que compartissin la seva idea.

El règim, que havia moderat la seva política repressiva des dels anys quaranta, no deixà per això d'executar, com fou el cas del comunista Julián Grimau i els anarquistes Francisco Granados Gata i Joaquín Delgado Martínez; tots foren executats el 1963, el primer afusellat, el altres al garrot vil.

El 1962, el règim va rebre molt malament l'anomenat per la premsa espanyola *Contubernio de Munich*, el el que un grup de polítics espanyols de diverses ideologies se reuniren a la ciutat Alemanya per proposar un canvi democràtic a Espanya. L'any 1963 es va crear el *Tribunal de Orden Público* (TOP), per jutjar el que la Dictadura penalitzava com a delictes polítics, tribunal que va actuar fins el 1977.

Un canvi que encara es veia lluny, tant mes quan el desenvolupament econòmic actuà com a bàlsam sobre la castigada societat espanyola.

Ben aviat s'arriba al convenciment que es necessari esperar la desaparició física de Franco, per aspirar a la democràcia. El *Caudillo*, per la seva part, espera deixar les coses "lligades i ben lligades" i el 1967 promulga, o fa promulgar per les Corts la *Ley Orgánica del Estado*, a més d'anar delegant part de la seva feina -no del seu poder- en homes com Agustín Muñoz Grandes o Luís Carrero Blanco.

El 3 de desembre de 1970 comencen els cèlebres Processos de Burgos, contra 16 membres d'ETA. La pressió interna i la internacional impedeixen l'execució dels condemnats, pressió que no valdrà cinc anys després en circumstàncies similars per altres condemnats, potser per la major debilitat del règim l'any 1975. Mentre teniaen lloc el processos de Burgos, un grup de catalans es tanquen al Monestir de Montserrat entre el 12 i el 14 de desembre, per demanar llibertats, amnistia i dret a l'autodeterminació.

No hi ha dubte que, els canvis socials i econòmics de la dècada dels 60 havien fet forat en amplis

sectors de la societat espanyola, que aspiraven a unes majors llibertats; les aspiracions que es feren paleses en els setanta, coincidiren en el temps amb un greu crisi econòmica, iniciada l'any 1974, i amb la perspectiva de la mort del cap de l'estat. Aquest separà per primer cop les funcions de cap de l'estat de les de cap de govern, nomenant per aquest darrer càrrec l'almirall Carrero Blanco, que en desembre del mateix 1973 es convertí en la víctima més famosa d'ETA, amb l'explosió del seu vehicle. L'atemptat va coincidir amb l'inici de l'anomenat judici 1001, contra sindicalistes de Comissions Obreres, com Marcelino Camacho, que van veure suspès aquell judici.

Com altres vegades havia fet, el règim intentà adaptar-se als nous temps; els discurs de tímida obertura del nou cap de govern, Carlos Arias Navarro, el 12 de desembre de 1974, l'anomenat "Espíritu del 12 de Febrer", va acabar defraudant a aquells que havien confiat en alguna forma d'evolució del franquisme, l'anomenat *búnker*, els irreductibles del règim varen fer tot el possible per impedir cap mena de liberalització.

La revolució "dels clavells" a Portugal, l'abril de 1974, que enderrocà la dictadura més antiga d'Europa, deixà encara més aïllat i anacrònic el règim d'Europa dins l'àmbit europeu.

Mentre, l'oposició democràtica a Catalunya s'agrupava en l'anomenada "Assemblea de Catalunya". A nivell espanyol, varen aparèixer dues agrupacions: la "Junta Democrática de Espanya", que tenia entre els seus membres del PCE de Santiago Carrillo, i la "Plataforma de Convergencia Democrática de Espanya", impulsada pel PSOE; aquest partit, l'any anterior, havia renovat les seves estructures i havia elegit el jove Felipe González com el seu secretari general. Ambdós grups s'unificaren l'any 1975 en el que s'anomenà "Coordinación Democrática". Hem de tenir en compte que en aquell moment, existia un gran nombre de partits, la major part absolutament minoritaris.

El març de 1974 i el setembre de 1975 varen veure les darreres execucions del franquisme: el 1974, les del jove Salvador Puig Antic, acusat de matar un policia, i la del polac Heinz Chez, acusat d'un homicidi, ambdós foren executats al garrot vil, a Barcelona i Tarragona; en les acaballes del règim, varen tenir lloc els afusellaments, a Madrid i a Barcelona, de cinc membres d'ETA i del FRAP (Frente Revolucionario Antifascista y Popular), no obstant l'indult d'altres sis condemnats. Aquestes execucions causaren una autèntica commoció internacional, aïllant el règim en un moment de pregona crisi generalitzada. El dia 1 d'octubre es produïren els primers assassinats d'un nou grup que vindria en anomenar-se GRAPO (Grupo de Resistencia Antifascista Primero de Octubre).

No hi ha dubte que, en els moments finals de la dictadura, una bona part de la societat volia una sortida pacífica i una evolució cap a la democràcia, com tampoc es podia dubtar que eren forts aquells que s'hi oposaven.

LELS LLEIS FONAMENTALS DEL FRANQUISME

La dictadura de Franco no va tenir mai propiament una constitució, però sí un cos de lleis designades com a *Leyes Fundamentales del reino*, que definien l'organització de l'estat i la relació entre administració i administrats. Només les Corts més un referèndum nacional les podien canviar. Sens dubte, que amb el temps la dictadura va anar canviant, adaptant-se als temps.

Set foren les lleis anomenades fonamentals, a les que s'ha d'afegir una darrera, la *Ley para la Reforma Política*, aprovada per les Corts, ja mort Franco, i refrendada pel poble espanyol l'any 1976, i que, paradoxalment, posava les bases per reformar o derogar les anteriors lleis fonamentals.

-*Fuero del Trabajo*, de 1938, inspirada en la *Carta di Lavoro* italiana de 1927, crea les bases del que s'anomenarà *nacionalsindicalisme* i del Sindicat Vertical, que pretén agrupar treballadors i empresaris en un sol sindicat.

-*Ley constitutiva de las Cortes*, de 1942, vol ser una aparença de democratització del règim, davant la perspectiva d'una victòria dels aliats en la Segona Guerra Mundial. Els diputats s'anomenen aquí "procuradors". Les lleis que les Corts aprovaven havien de ser sancionades pel cap de l'estat. Alguns procuradors ho eren en raó dels seus càrrecs, altres eren designats (els *Cuarenta de Ayete*, de Franco). Estava prevista l'elecció per votació dels procuradors de l'anomenat *Tercio familiar*, això no es va dur a terme fins després de la *Ley Orgánica del Estado* (1967).

-*Fuero de los españoles*, de 1945, vol ser una carta de drets i deures dels espanyols, en vistes a reafirmar una suposada democratització dels sistema davant la victòria aliada

-*Ley de Referéndum Nacional*, de 1947, estableix la possibilitat que el cap de l'estat pugui sotmetre a votació del poble qualsevol llei o assumpte important. A partir d'aquesta llei es comença a parlar d'Espanya com una "[Democràcia orgànica](#)", concepte que no neix en aquell moment, sino que és anterior, i que preveu que el poble no es manifesti a través del sufragi popular sino de les seves "unitats naturals" de convivència: família municipi i sindicat.

-*Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado* de 1947, estableix Espanya com un regne, si bé això no serà fins després de Franco. Es creen el Consell del Regne i el Consell de Regència. El Rei havia de ser espanyol, tenir més de 30 anys i haver jurat els principis del Moviment Nacional

-*Ley de Principios del Movimiento Nacional*, de 1958, situa les bases del règim, inspirades en la pàtria, la religió i la família, a més d'una futura monarquia tradicional. Els principis eren dotze, doctrinals, orgànics i pragmàtics.

-*Llei Orgànica de l'Estat*, de 1967, es fixen les atribucions del cap de l'estat. Se separen les figures del cap de l'estat i del cap del govern, si bé això no es farà efectiu fins el juliol de 1973, en que l'almirall Luis Carrero Blanco serà nomenat cap de govern. Es crea la figura del procurador familiar, votat, segons la llei, pels caps de família i les dones casades. Els procuradors es presenten a les eleccions a títol individual, no són legals els partits polítics. No obstant aquesta llei obria la possibilitat de formar en el futur, associacions polítiques.

El 22 de juliol de 1969, en complir 30 anys, Joan Carles de Borbó és nomenat successor de Franco, amb el títol de Príncep d'Espanya. Segons la línia dinàstica, aquest lloc havia de correspondre al seu pare, Joan de Borbó, però aquest s'havia anat separant del règim, a partir del "Manifest de Lausana" del 19 de març de 1945.

Joan Carles de Borbó exercí les funcions de cap d'estat interinament en dues ocasions, abans de ser proclamat definitivament rei: l'estiu de 1974, amb motiu d'una enfermetat del dictador, i la tardor de 1975, abans de la mort de Franco.

Les lleis no preveien que el futur rei assolís els mateixos poders absoluts de Franco, sino que aquests estarien limitats fins a cert punt per les pròpies institucions hereves dels franquisme.

-*Ley para la Reforma Política*, de 1976, obra del cap de govern, Adolfo Suárez, amb el recolzament del monarca, fou aprovada paradoxalment per les Corts que provenien del franquisme, malgrat preveien una reforma del règim, que possiblement anà més enllà dels que els mateixos procuradors haguessin volgut. Fou aprovada en referèndum el desembre de 1976. Aquesta llei establia unes Corts compostes per dues cambres, Congrés de Diputats i Senat, elegides per sufragi universal.

LA CRISI FINAL DEL RÈGIM DE FRANCO (1973-1975)

Els dos darrers anys del franquisme es caracteritzen per una doble crisi, econòmica i política..

La data que marca l'inici de la crisi és la del 21 de desembre de 1973, en que mor en atemptat d'ETA

el president del govern, almirall Luís Carrero Blanco, destinat a assegurar la continuïtat del règim en cas de la mort del dictador.

El cert és que la dictadura de Franco s'havia convertit en un total anacronisme europeu, sobretot després de la caiguda de la dictadura a Portugal, el 25 d'abril de 1974, i de la "Dictadura dels Coronels" a Grècia, el 24 de juliol del mateix any. Gairebé quaranta anys de finalitzar la Guerra Civil, bona part del poble aspirava a entrar en la modernitat i gaudir d'unes llibertats com les de la resta d'Europa.

El successor de Carrero Blanco, Carlos Arias Navarro, va despertar certes esperances de renovació després del conegut discurs del 12 de febrer de 1974, que dona lloc a l'anomenat "Espíritu del 12 de febrero", en el que s'obria la possibilitat de constituir associacions polítiques. Esperances que ben aviat es van esvaïr davant la pressió dels més intransigents del règim, els que la premsa anomenà "búnquer".

L'avançada edat de Franco, i el deteriorament de se va salut, donaren lloc a tota mena de moviments de caire polític, tant per part d'aquells que esperaven l'adveniment de la democràcia com d'aquells que volien de totes totes la persistència del règim. L'estiu del 1974, una malaltia de Franco va donar lloc a que Joan Carles de Borbó exercís interinament com a cap de l'estat.

Dos institucions de tradicional suport al règim, començaven a presentar fisures: el el sí de l'exèrcit, un grup d'oficials fundà la Unió Militar Democràtica (UME), que volia democratitzar el règim, i la Església, moguda per les directrius renovadores del Concili Vaticà II, i amb la figura destacada de l'arquebisbe de Madrid, cardenal Vicente Enrique y Tarancón, es mostrava a voltes obertament crítica amb la dictadura. Per la seva part, els partits democràtics, encara prohibits, es manifestaven cada cop més obertament, demanant la ruptura. Una part de la premsa, amb la seva actitud crítica, va arribar a assolir un paper important en la vida política d'aquell moment.

El terrible fenomen terrorista anava a més. El 13 de setembre de 1974 una bomba esclatà a la cafeteria Rolando del carrer el Correo de Madrid, prop de la *Dirección General de Seguridad*, ocasionant 12 morts i 71 ferits, en un atemptat que mai no ha estat aclarit, però que en principi es va atribuir a ETA. El 26 d'agost de 1975, el govern va aprovar una molt dura llei antiterrorista, en la que s'ampliava l'aplicació de la pena de mort en el casos de terrorisme. En aquell moment, però, era evident la sensació de deteriorament ràpid del règim.

El mes de setembre de 1975 ve marcat per la condemna a mort d'onze membres d'ETA i FRAP, de les quals, el consell de ministres, va indultar-ne sis -entre les sis, dues dones- i executar-ne altres cinc. La matinada del 27 de setembre de 1975 es van dur a terme les execucions, a Hoyo de Manzanares i a Burgos.

Les execucions del 27 de setembre varen fer que s'iniciés una duríssima protesta internacional, que va incloure manifestacions a tota Europa i la destrucció de l'ambaixada espanyola a Lisboa. El president de Mèxic, Luis Echeverría, va acudir a la seu de les Nacions Unides per demanar l'expulsió d'Espanya de l'organisme internacional.

Franco va fer la seva darrera aparició davant de la multitud en el balcó, davant la multitud que omplia la plaça d'Oriente de Madrid, l'1 d'octubre de 1975, iniciant-se a partir d'aquell moment un ràpid deteriorament de la seva salut, en una llarga agonia, seguida pels ciutadans a través de la premsa. Inicialment reaci, Joan Carles de Borbó assumí novament les funcions de cap de l'estat.

El 6 de novembre de 1975, aprofitant la crisi, el rei del Marroc, Hassan II, envià 350.000 ciutadans i 25.000 soldats a ocupar el Sàhara espanyol, el que es va anomenar la "Marxa Verda", que pretenia ésser pacífica, però que posava a prova l'exèrcit espanyol, a qui estava encomanada la defensa del territori. La possible ocupació del Sàhara espanyol anava en contra de les resolucions de les Nacions Unides, partidàries de l'autodeterminació del poble saharauí.

La feblesa del govern espanyol en aquell moment, va fer que es decidís l'abandonament del territori en els acords de Madrid del 14 de novembre; l'antiga colònia fou annexionada al Marroc i a Mauritània, i donà lloc a un llarg conflicte encara no resolt.

Finalment, Franco expirà el 20 de novembre de 1975, s'iniciava una nova etapa.

Fins aquí hem parlat de la crisi política, però aquesta es va veure agreujada per l'inici d'una crisi econòmica, que esclataria plenament durant la transició, esgotat-se ja el model de desenvolupament del seixanta.

El 1973, l'Organització de Països Exportadors de Petroli (OPEP) decidí l'embargament de petroli als països que considerava havien donat suport a Israel en l'anomenada Guerra del Yom Kippur, entre Israel i Egipte; en realitat contra Estats Units i els aliats occidentals. Això comportà una reducció de la producció i un augment dels preus. En realitat, com a causa de fons estava el fet que ja es començava a parlar d'un "esgotament del petroli" i dels recursos en general. Molts països varen haver d'imposar severes restriccions a la circulació i al consum de petroli en general; com a país depenent d'aquesta font d'energia, Espanya va quedar afectada.